

KEMALİYELİ (EĞİN) TANINMAMIŞ BİR VELÎ: “FÜTÛHÎ BABA” VE “TUHFETÜ’L-MECÂLİS” ADLI ESERİ*

Yrd. Doç. Dr. Birol YILDIRIM**

Öz: Fütûhî Baba, Erzincan’ın Kemaliye İlçesi’nin Vangök/Aslanoba köyünde muhtemelen XVIII. yüzyılda yaşamış Üveysî-meşrep bir Allah dostudur. Kabri Aslanoba mezarlığındadır. Peygamber Efendimizi gördüğü bir rüya yolu ile erenler safına katılmış yine bu rüyadan aldığı manevî feyizle “*Tuhfetü’l-mecâlis*” adlı eserini yazmıştır. Manzum olan eser el yazmasıdır ve birçok nüshası vardır. Bizim çalışmamıza esas aldığımız nüsha yetmiş yedi varaktır. Diğer nüshalar arasında en geniş olanıdır. Hüseyin b. Ali el-Vangûkî tarafından (h.1215/m.1800) yılında tamamlanmıştır. Yazmanın sonunda müellifin öşür memurlarını şikâyet etmek için yazdığı mektup tarihsel belge niteliğinde olup, esere ayrı bir değer katmaktadır. Fütûhî Baba Arapça bilmesine rağmen herkesçe anlaşılın diye eserini sade Türkçe ile yazmıştır.

Müellif, âyet ve hadislere telmihde bulunarak, tasavvuf klasiklerinden alıntılar yaparak, bir dibâce otuz bir bölümde; şeriat, tarikat, mârifet, hakikat, seyr ü sülûk, mürşid-i kâmil, tâlip, mürid, avam, havas, nefis, kalb, gönül, kesret, vahdet, zikrullah, haset, ceahl, kibir, kin, aşk, tevazu, ketm-i esrâr gibi birçok tasavvufi kavramı izah etmiştir. Rahmetli annemin anlattığı kerâmetleri ile büyüdüğüm bu zâtın hayatını ve bahse konu olan eserinde geçen tasavvufi kavramları onun rehberliğinde ilgili kaynaklara da başvurarak detaylı bir şekilde ele alacağım.

Anahtar kelimeler: Fütûhî Baba, Riyâzet, Tarikat, Tasavvuf, *Tuhfetü’l-Mecâlis*, Vangök.

AN UNKNOWN SAINT FROM KEMALIYE (EĞİN) FÜTÛHÎ BABA AND HIS WORK ENTITLED “TUHFETU’L-MECÂLIS”

Abstract: Fütûhî Baba is a Sufi lover of Allah who lived in Vangök/Aslanoba village of Kemaliye District of Erzincan in most likely 18th century. His grave is in

Geliş tarihi : 14. 10. 2017

Kabul tarihi: 21. 12. 2017

*. Bu makale (28 Eylül-1 Ekim 2016) yılında yapılan Uluslararası Erzincan Sempozyumunda “*Erzincan’ın Kemaliye İlçesi’nin Aslan Oba/Vangök Köyünde Yaşamış Tanınmamış Bir Velî: “Fütûhî Baba ve Tuhfetü’l-mecâlis Adlı Eseri”*” şeklinde sunulmuş ve bildiriler kitabında yayımlanmış olan metnin genişletilmiş, değiştirilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir. (Bkz., Editör Hüsrev Akın, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı* Cilt I, (28 Eylül-1 Ekim 2016) , ss. 1107-1123).

** . Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü.

Aslanoba graveyard. He joined the holy people through a dream where he saw our prophet Muhammad, started to write his "Tuhfetü'l-Mecâlis" with this inspiration. The work concerned is hand-written and is a single copy. It has seventy eight pages. It was completed by Hüseyin b. Ali el-Vangûkî (in h.1215/m.1800). At the end of the work, the letter written by the writer to complain about tithing officers is a historical document and adds a special value to the work. Although he spoke Arabic, Fütûhî Baba wrote his work in plain Turkish so that everybody could understand it.

Making references to verses and Mohammad's sayings and quoting from Sufism classics, the writer explained in one preamble and thirty one sections many sufistic concepts such as sharia, religious order, skill, truth, occupation, absolute guide, candidacy, followers, common people, the educated class, will, desire, heart, abundance, uniqueness, invocation, jealousy, ignorance, pride, grudge, love, humbleness, and secret keeping. I will address in detail the life of this saint whose miracles were narrated to me by my deceased mother while growing up as well as all the sufistic concepts written in his works by referring to relevant sources under his guidance.

Key Words: Fütûhî Baba, Abstemiousness, Religious Order, Sufism, Tuhfetü'l-Mecâlis, Vangök.

Giriş

İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli bir yeri olan tasavvuf ekolünün ortaya çıkışı asr-ı saadete kadar gider. Bilindiği üzere Cibril hadîs-i şerîfinde Peygamber Efendimiz üç önemli kavrama işaret etmiştir. Bunlar İslâm, iman ve ihsan kavramlarıdır. Asr-ı saadetten sonra iman kavramını izah etmek için itikâdî mezhepler, ibâdet ve muâmelata dair hükümler vaz etmek üzere fikhî mezhepler, Peygamber Efendimiz'in "Sen Allah'ı göremesen de Allah'ın seni gördüğü şuuruyla hareket etmelidir" şeklinde tarif ettiği ihsan kavramını izah etmek için de daha sonraki dönemlerde tarikatlar şeklinde teşkilatlanmış tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin ortaya çıkmasında Cibril hadîs-i şerîfi¹ nüve teşkil etmiştir. Bin yıldır kültürümüzü mayalayagelen bu irfanî geleneğin ana gayesi "İnanç, ibâdet, güzel ahlak" katmanlarını müminlerde gerçekleştirerek kâmil insan yetiştirmektir. Bu üç boyutlu anlayışın etkinliği İslâm'ın klasik çağında doğal bir şekilde hayata yansımış, İslâm âlimleri küllî bir bakış açısı ile İslâm'ın külliyesinde yetişegelmiştir. Bu üç boyutun bugün kayıp halkası olan tasavvuf ve irfan, İslâmî geleneğin bütün birikimi üzerine Horasan erenleri tarafından temelleri atılan Osmanlı toplumunda zirveye çıkmıştır. Fakat tasavvufî yaşayışı denetlemek maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş

1. Bkz., Bekir Tatlı, *Hadîs Tekniği Açısından Cibril Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

olan “*meşihat makâmı*”nın² Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılması bu alanı istismara açık bırakmakla birlikte bu dönemde de çağa damgasını vurmuş önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bugün râbîta tefekkür, nazar, tevessül, şefaât, keşf ve ilham gibi tasavvufî değerleri şirk, küfür olarak tanımlayan ilkel haricî, vehhabî anlayış Osmanlı coğrafyasının her köşesine petro-dolarlar akıtarak bünyemize yabancı bir anlayışı aşılarken, bilim dünyasında bu metafizik unsurların parapsikiyatrik değerleri³ incelenmektedir. Batı düşüncesi kuantum fiziğinin etkisi ile gerçekleşen post-modern dönemi⁴ yaşarken, bugün sosyal bilimlerde bile hâlâ pozitivist bir anlayış hâkimiyetini sürdürmektedir.

“*Men arefe nefsehu, fegad arefe Rabbêhû*” “*Nefsini bilen Rabbinî bilir*”⁵ sırrından behredâr olarak insanın iç aydınlanmasını sağlamayı amaç edinen tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Fakat bu tanımlar güzel ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Tasavvuf bu düşüncenin kitabî/teorik boyutu, tarikat ise topluma yansımış pratik boyutudur.

Tasavvufî eğitim özü itibarıyla günümüz tabiri ile “*yaygın eğitim*”dir. Kısa ve öz olarak “*okul dışı eğitim*” olarak tarif edebileceğimiz yaygın eğitim, Peygamber Efendimiz (sav.)’in “*Beşikten mezara kadar...*” ifadesiyle formüle ettiği bir eğitim türüdür.⁶ Tasavvufî terbiyenin nihayetinde, potansiyelinde var bulunan eşref-i mahlûkat niteliğini açığa çıkarır. Bir “*gönül eğitimi*” öngören tasavvufta, gerek kişisel yani dikey ve derinlik boyutunda gerekse toplumsal yani yatay genişlik boyutunda sohbet, zikir, tefekkür, murakabe, hizmet ve rabîta gibi çok çeşitli terbiye metotları kullanıldığını görüyoruz. Tasavvufî eğitimi diğer disiplinlerden hatta eğitim yaklaşımlarından ayıran temel faktörlerden belki de en önemlisi kişisel ve toplumsal eğitimin birlikte yürümesidir. Toplum hayatımızda, dinî hayatta önemli bir rol üstlenen tasavvufî bilgi

2. İsa Çelik, *Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007, 109-110.

3. Hayrani Altıntaş, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-27.

4. Hasan Yıldız, “Postmodernizm Nedir?” https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-15.

5. İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1405, II, s. 262.

6. Mehmet Bulut, “Yaygın Din Eğitimi”, *Diyanet İlmî Dergi*, Temmuz-Agustos-Eylül 1993, Cilt: 29, SAYI: 3,; ss. 3-9, s.3-4.

ve yaşayış biçiminin pek önemli bir yeri vardır.⁷ Nitekim geçmiş dönemlerde tekkelerde, dergâhlarda, köy odalarında, bugün yozlaşa yozlaşa “cafe”ye dönüşmüş olan kıraathanelerde bu maarif faaliyetinin/irfanlaşma ve irfanlaştırmanın günümüz tabiri ile eğitimin en güzel örnekleri verilmiş, olumlu anlamda fertler arasında hâl transferi gerçekleşmiştir. Nice zamanlar Allah Teâlâ’nın adını anmak maksadı ile bir araya gelen İslâm cemaatlerini melekler çepeçevre kuşatmıştır.⁸

Tasavvufi ekollerin maarif/eğitim metotlarının başında zikir ve sohbet gelmektedir. Sohbet metodu Aynı zamanda Hz. Peygamber’in de sahabeyi yetiştirme metodudur. Bunun yanında popüler tasavvuf kitapları diyebileceğimiz Abdulkadir-i Geylânî (ö. 561/1116)’nin *Fethü’r-Rabbânî*, Yunus Emre (ö. 1321)’nin *Risâletü’n-Nushiyye*, Kırşehirli Âşık Paşa (ö. 733/1332)’nin *Garibnâme*, Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1470)’nin *Müzekkin Nüfûs*, Ahmet Bîcân (ö. 870/1466?)’in *Envâru’l-Âşıkîn*, Yazıcıoğlu Mehmet (ö. 857/1453)’in *Muhammediye*, İmam-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)’nin *Mektûbât* adlı eserleri Anadolu’nun hemen her köşesinde yüzyıllarca okunmuş ve hatta ezberlenmiştir. Bu kitaplar, din eğitimiyle ilgili araç gereç ve imkânların yetersiz olduğu muhtelif coğrafyalarda halkta dinî eğitim noktasında bir bilinç oluşmasına katkıda bulunmuştur.⁹ Bunlara ilaveten asırlarca insanımıza Peygamber sevgisini aşıl原因an, işgal altındaki Osmanlı bakiyesi topraklarda yaşayan Müslümanların İslâm’la bağını koruyan mevlîd-i şerîf, miraciyeler, regâibiyeler gibi manzum eserler peygamber sevgisini insanımız ruhuna işleyip “*erenlik*” boyutunu geliştirirken; Hz. Ali, Hz. Hamza Efendilerimiz ve Battal Gazi gibi İslâm kahramanlarının cenk hikâyeleri de milletimizin “*alp*”lik yönünü geliştirmiş, bu ikisinin bileşiminden bizim en bariz vasfımız olan “alperenlik” özelliğimiz ortaya çıkmıştır.

Çalışmamıza konu olan Fütûhî Baba da aynı misyonu ifade etmiş, şeriat, tarikat, mârifet, hakikat mertebelerine göre içinde İslâm dinini sade bir Türkçe ile muhatap olduğu kimselere var gücü ile aktarmıştır. Bugün kaybettiğimiz bu ruhtur. Dolayısıyla insanımız hem

7. Vahit Göktaş, “Tasavvufî Terbiye’nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155, 139.

8. Konu ile ilgili uzunca hadîs-i şerîf için bkz., (Müslim, Zikir 25. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 129).

9. Göktaş, agm., 139-140.

maddî hem de manevî yönü olan fitratından uzaklaşmakta, elest bezmindeki ruh safiyetini gittikçe kaybetmektedir. Çağdaş insan, hemcinsleri ile tanışıklık ve diyalogunun azalması ile gittikçe yabancılaşmakta, yalnızlaşmakta, dünya onun için ıssız bir yaşam adası hâline gelmektedir. Komşuluk hukuku ortadan kalkmaktadır. Kırsal alanda dahi insanımız gelişen basın yayın araçlarının, sosyal medyanın verdiği sunî hazla sohbet kültürünü, tanışıklığını, bir araya gelme isteğini kaybetmiş, televizyon ekranına ve cep telefonuna gömülmeyi tercih etmiştir. Bunun neticesinde bir arada olmanın kazandırdığı “*hâl transferi*” ortadan kalkmış *cemâl cemâle* yani yüz yüze yapılagelen sohbet kültürü aile içinde bile sona ermiş, en az seviyeye indirgenmiştir. Hâlbuki Yunus Emre asırlar öncesinden bu konuda bizleri uyarmıştır.

*Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim, sevilelim
Bu dünya kimseye kalmaz*

Bu girizgâhı Yunus Emre Hazretlerinin şu dizeleriyle bağlayarak asıl konumuza geçelim:

*Şerîat tarikat yoldur varana
Mârifet hakîkat andan içeru*

I-Fütûhî Baba: Hayatı ve *Tuhfetü'l-mecâlis* İsimli Eseri

Fütûhî Baba, eserinde ebced hesabıyla verdiği üç tarihe göre Erzincan'ın Kemaliye¹⁰ ilçesinin Vangök/Aslanoba köyünde büyük bir ihtimalle XVIII. yüzyılda yaşamış Üveysî-meşrep bir Allah dostudur. Halkın anlatımına göre devlet, aralarında Fütûhî Baba'nın da olduğu üç kişiyi yöredeki üç köye irşad maksadıyla göndermiştir. Fütûhî Baba Vangök köyüne diğer iki kişiden birisi Başekrek/Subaşı köyüne diğeri de Ocak köyüne tayin edilmiştir. Çalışmamıza konu olan müellifin yaşadığı Vangök/Aslanoba köyü kuruluşu oldukça eskilere giden bir tarihe sahiptir. Köylülerin de katkıları ile yaptığımız araştırmada köydeki ilim, irfan ve tasavvufî yaşantıya dair bulduğumuz deliller Fütûhî Baba

10. Bkz., Erdoğan Akkan-Metin Tuncel, “Kemaliye”, *TDV*, c. XXV, ss. 236-237 Zeki Arıkan, “Eğin Kasabasının Tarihsel Gelişimi” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1268/14597.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss.1-64; Esmâ Şimşek, “Kemaliye (Eğin) Halk Kültürü (Folkloru)”, <http://eski.erkincan.edu.tr/userfiles/kemaliyekultur.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 1-51.

ile sınırlı değildir. Örneğin kendisini el-Fakîr Ahmed'in dervişi olarak ifade eden meçhul bir derviş büyükçe bir duvar taşına şu beyti yazarak bu irfanî birikime dair önemli bir ip ucu vermiştir:

“*Receb-i şerifte eyledim biâd*
Okuyan ismi eylesin yâd”/ el-Fakîr Ahmed'in dervişi /1301¹¹

Söz konusu beyit dervişin bir mürşide bağlanmanın verdiği heyecanını, şevkini, -seyr u sülûkunu tamama erdirebilirse- adını gelecek nesillere duyurma azim ve isteğini taşa kazıyabilecek kadar güçlü bir iradeye sahip olduğunu göstermenin yanında “biat,¹² fakr,¹³ derviş^{14,}” gibi üç önemli tasavvufî kavramın bilincine sahip olduğunu da bizlere ispat etmektedir.

Müellif ve ailesi köyde “*Hacıgiller*” olarak anılır, ailenin şu anda yarı yıkık hâldeki evi de “Hacının evi” olarak bilinir. İsmi bilinmeyen

11. Bkz., *çalışmamız*, Ek-8, s. 36.

12. Süleyman Şeyhî'ye göre, bir kişi bir şeyhe intisâp ve irâdet getirmeden, yüz yıl ömrünü ibâdet ve tâatla geçirse, “*selâmet-i nefse*” erse de, Hakk'a eremez ve Hakk'ın cemâl-i bâ-kemâlini aslâ göremez. Zira Hakk'a vuslat sebebi olan mârifetullâh defînelerinin tılsımı, cemâl ve visâl hazinelerinin anahtarı mürşid-i kâmilin dest-i irâdetinde emânetullâh olarak saklıdır. (Şeyhî, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510. vr. 5b). Buna binaen bir Allah dostunun öncülüğünde ilm-i bâtını tahsil eden bir sâlik, “*Hakâyık-ı âlem*” ve “*Hakikat-i sırr-ı bâtını benî Âdem*” sırrına erer.

Bunun aksine bir mürşidin elinde seyr ü sülûktan geçmemiş bir kimse ne kadar takvâ sahibi olsa da, mârifetullahtan nasiplenemez ve meyvesiz ağaç gibi kalakalır. Bu kişi gördüğünü Hak ile göremediği için, sadece gündüzü gördüğü gibi zâhir ve âşikar olanı görür. (Şeyhî, *Bahrü'l-Velâye: 1001 Sûfi*, (haz. Sezâi Küçük-Semih Ceyhan), Mavi Yay. İstanbul 2007, 284.)

13. Tasavvuf karşıtları tarafından yanlış anlaşılan fakr sâlikin gönlünü mâ-sivâdan arındırmasından ibarettir. Maddi fakirlikle özellikle de cemiyetin fakirliği ile ilgisi yoktur. (Bkz., İsmail-i Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ ve Hüccetü's-Semâ*”, Rızâ Efendi Matbaası, İstanbul 1286, 208; Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî*, İşaret Yayınları, İst., 1992, 212; İsa Çelik, “Muhammed İkbâl'in Düşüncesinde Tasavvufî Fakr”, *Tabula Rasa*, Sayı: 5, 2002, 83-106; “Bursalı Mehmed Tahir'in Yorumuyla ‘Nazar-ı İslâm'da Fakr’” *AÜAED*, Sayı: 22, Erzurum 2003, ss. 187-207.

14. Derviş/İbnu'l-Vakt: Farsça'da yoksul, fakir anlamına gelen derviş, (Mehmed Kanar, *Kanar Farsca Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008, 641.) dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi demektir. Dervişlik ise tarîkate mensubiyeti ifade eder. Fakat gerçek derviş, tarikat kuralı gereği kimseden bir şey istemez. Tarikat mensuplarının çoğu fakir olduğu için dilenci gibi vasıfların atfedildiği düşünülmektedir. ((Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997, 215-217.) Köstendilli Süleyman Şeyhî'ye göre derviş fakir ve kendiliğinden geçen kişidir. Dervişlik ise başı yokluk sonu varlık olan mânevî bir yolculuktur. Yokluktan kasıt, senliğin yokluğu, varlıktan kasıt ise,

müellifin lakabı “Mırmır”dır. Sürekli Allah’ı zikrederek gezdiği için halk ona bu lakabı almıştır. Fütûhî Baba’nın “Hacı” diye bilinen bir yakını muhtemelen oğlu köyde tebliğ faaliyetine girişince halkla anlaşmazlığa düşer. Bunun sonucunda Hüdû/Tuğlu köyüne göçer ve orada vefat eder. Oradaki evi “*Venklinin evi*” diye bilinmektedir. Fütûhî Baba da zaman zaman halkla arası açılınca Başekrek köyündeki arkadaşının yanına gider.

Emekli İstanbul müftüsü Selahattin Kaya hocamızın verdiği bilgilere göre Fütûhî Baba’nın kabri gördüğü bir rüya üzerine Muşaka/Koçaçimen köyünden Hacı Mustafa Karadağ Efendi¹⁵ tarafından bin dokuz yüz ellili yıllarda ihyâ edilmiştir. Müellifin erme süreci ile ilgili olarak birbirine çok benzer iki rivayet vardır. Fütûhî Baba’nın kendi anlatımına göre bu süreç şöyle gerçekleşmiştir: Bir gece yatağında yattıkça kendisini bir anda Kâbe’de bulur. Beyaz kireçle boyanmış bir hücrede nurlar içinde gördüğü Peygamber Efendimiz’in (sav.) eşğine baş koyar. Ağlamaya başlar. Peygamber Efendimiz (sav.) niçin ağladığını ve içeri niçin gelmediğini sorar ve içeri gelmesini ister. Fütûhî Baba içeri girerek edeple ayakta beklerken altına bir yorgan düşer. Seviniyerek oturur. Fakat o anda uyanır ve Hz. Allah’a çokça şükreder. Bu karşılaşma hürmetine kendisini bir zaman çekip çevirir. Bundan sonra gelişen olaylarda¹⁶ havastan da birçok kimseyi görür. Onlarla manevî ziyafetlerde yer içer. Bu manevî beslenmeden sonra daha da acıkmaz, dolayısıyla gündüz bir şey yiyip içmez olur. Sabredemeyerek bu sırrını insanlara açınca bu manevî ziyafetlere bir daha katılamaz. Peygamber Efendimizi (sav.) de göremez olur. Fakat bu zamandan sonra lisanı açılır ve manevî konularla ilgili sözler söylemeye başlar. Müellif bunları anlatmaktaki amacının kendisini övmek olmayıp, Hakk’ın nimetini izhâr etmek olduğunu özellikle belirtmekten geri durmaz.

Hakk’ın varlığıdır. (Süleyman Şeyhî, *Sühbatü'l-Levâiyih*, (Yazma) İBB Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları Bl., Nu: 461, vr. 53a.) Bir zât devişliği “*Gönül bir âyinedir ve âlem-i mülke nâzırdır. Dervişlik o âyineyi âlem-i melekûta çevirmektir*” (Süleyman Şeyhî, *Nikât*, vr. 80a) şeklinde tanımlamıştır. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, s. 136-137).

15. Bu zât İmam Efendi/Osman Bedreddin Hazretlerinin halifelerinden Divrikli Ahmet Efendi’ye müntesiptir. Daha sonraki yıllarda Şeyh Nâzım Kıbrisi’ye bağlanmış, onun halifesi olarak İstanbul Beylerbeyi Cennet mahallesindeki tekkede irşâd görevinde bulunmuştur.

16. Fütûhî, Fütûhî, *Tuhfetü'l-mecâlis*, Özel koleksiyon, (XVIII. yüzyıl), 77 vr., 63a.

Müellifin erme süreci köy halkına göre ise şöyle olmuştur: Fütûhî Baba sabahın erken saatinde Tama/Dolunay köyünden gelmektedir. Vangök köyünün girişindeki “*Obalar*” denilen mevkide kurtlar etrafını sarar. O da kurtlardan korkarak bugün de varlığını sürdüren büyükçe bir dut ağacının başına çıkar. Kurtlar başlarını kaldırarak göğe doğru ulumaktadırlar. İnanışa göre gökten ağızlarına kudret helvası yağmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Fütûhî Baba’nın ağızına düşer ve bu manevî gıda ile erer. Yemekten içmekten kesilir. Bunun üzerine hanımı onu sıkıştırarak bu sırrını ifşa ettirir. Bu duruma inanmayan hanımına müellif on çeşit manevî yemek ortaya çıkararak erdiğini ispat eder. Fakat iş işten geçmiş, Hz. Âdem (as.)’i cennetten çıkaran kadın merakı, Fütûhî Baba’nı da sırrını ifşâ etmesine neden olmuştur.

Yörede çok iyi tanınan ve Kemaliye ile ilgili önemli kaynaklarda tanıtılan¹⁷ Fütûhî Baba’nın çok sayıda kerameti anlatılmaktadır:

Fütûhî Baba fakir bir insandır. Baharda bağlardaki asmaların dibini kazmak gibi köylülerin gündelik işlerini yaparak geçimini sağlar. Köylüler çoğu zaman şu olaya şahit olurlar. Öğle yemeği götördüklerinde Fütûhî Baba bir kenarda Allah’ı zikrederken, kazma kendi kendine bağı kazmaktadır. Hayvanlarla konuştuğu, vefatından sonra da akşamları kabrinde yerden göğe doğru uzanan bir nurun görüldüğü söylenmektedir. Fütûhî Baba’nın bugün yarı yıkılmış evine komşu olan bir kadın koyun koymuş, koyunlar sabahleyin ölü bulunmuştur.

Rahmetli annem Fütûhî Baba’nın kabrini ziyaret etmeyi asla ihmal etmezdi. Fakat bir gidişinde alışkanlık hâline getirdiği bu ziyaretini yapamaz ve bu duruma çok üzülür. Bunun üzerine Fütûhî Baba o gece rüyasına girerek ona; “*Kızım beni ziyaret edip etmemen önemli değil. Namazlarını mutlaka kıl. Burada kılınmamış bir vakit namazı kızgın sacın üstünde seksen yıl kıldırıyorlar*”¹⁸ uyarısında bulunur.

Müellifin ortaya koyduğu kişilik portresine baktığımızda özgüven ve sosyal sorumluluk sahibi ârif ve kâmil bir şahsiyet karşımıza çıkmaktadır. Fütûhî Baba ilme değer veren, son nefesine kadar kitaptan kopmak istemeyen iyi bir okuyucudur. Ahkâmı okuyup yazmayı sürdürmek için, Allah’tan gözlerine illet vermemesini ister.¹⁹ Yaşadığı

17. Heyet, *Her Yönü İle Kemaliye-Eğin*, Kemaliye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayını, İst., 1996, s. 564.

18. Hadîs-i şerîf olduğu söylenen böyle bir ifade vardır. Kaynağını bulamadım.

19. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr., 41a-41b.

köyün dar imkânlarına rağmen birçok eseri temin ederek okumuştur. Bu eserler şunlardır: İmam Gazzâlî'nin "*İhyâu 'ulûmi'd-dîn*"²⁰, Kuşeyrî "*Risâle*"²¹, Ebul Leys Semerkandî'nin "*Tenbihü'l-Gafilin ve Bostanü'l-Arifin*"²², Sühreverdî'nin "*Avarifü'l Mearif*"²³; "*Mecâlis*", "*Hidâyetü'l-Bidâye*", "*Şerhü'ş-Şeria*" ve "*Delâilü'l-Hayrât Şerhi*"²⁴

Toplanan aşırı vergiler köyü oldukça yoksullaştırmıştır. Bu duruma isyan eden Müellif, konu ile ilgili vezire durumu bütün çıplaklığıyla ve tafsilatıyla anlatan bir mektup yazmış, mesele çözülmez ise konuyu padişaha kadar iletmeceğini cesurca ifade etmiştir.²⁵ Müellifin işi gücü kalbini tezyin etmektir. Herkes dünyevî bir işle meşgulken, onun bağı bahçesi, ticarethanesi yoktur.²⁶ Kabz²⁷ hâlinde sık sık kendisinin ne kadar günahkâr olduğunu belirterek affını ister.²⁸ Müellifin dilindeki tek söz, kendisini zemederek günahlarına af dilemektir.²⁹ Bazen kalbinin katılığınan, nefsinin "*it*"liğinden bahseder.³⁰ Her mutasavvıfta olduğu gibi müellifte de güçlü bir peygamber sevgisi vardır.

20. İmam Gazzâlî, "*İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*, I-IV, Merve Yay., İstanbul, 2000.

21. Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair-Kuşeyrî Risâlesi*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 2012.

22. Ebul Leys Semerkandî, *Tenbihü'l-Gafilin Bostanü'l-Arifin, Sohbetler ve Nasihatler*, (Çev. Ali Eren), Sağlam Yay. İstanbul trs.

23. Şihabüddin Sühreverdî, *Avarifü'l Mearif (Tasavvufun Hakikatleri)*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Saadet Yay., İstanbul 2000.

24. Ebû Abdullah Muhammed Süleyman el-Cezûlî, *Delâilü'l-Hayrât ve Tercümesi*, (Çev. M. Sadi Çöğenli), Huzur Yay., İstanbul 2003.

25. Bkz., Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 77b-78b.

26. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr., 59a.

27. Kabz ve bast müridin seyr u sülûk sürecinde çok karşılaştığı iki hâldir. Bast Arapça'da kabz hâlinin zıddı olan zihni açıklık, kalbî rica, niyâz, yalvarma hâlidir. Hâl olarak, kabul, lütûf, rahmet ve ünse işarettir. Zıddı kabz hâlidir. Sûfî bast hâlinde her şeyi kuşatır. Ona hiçbir şey te'sir edemez. Sûfî önce kabza, sonra basta düşer. Fakat daha ileri makamlarda her iki durumdan da kurtulur. Çünkü bu iki hâl enâniyet sahiplerinde olur. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 140.)

Cürcanî'ye göre kabz ve bast mertebesi kulun havf u recâ hâlini geçtikten sonra ulaştığı bir durumdur. Ârif için kabz, müste'men/aman verilmiş için havf gibidir. Kabz u bast ile havf u recâ arasındaki fark şudur: Havf u recâ sevilen veya beğenilen bir durumla ilgilidir. Kabz u bast ise vakitte hazır olan bir durumla ilgili olup, ârifin kalbine gaybî bir vâriden gönderilir. (Bkz., es-Seyyid Eş-Şerîf Ali b. Muhammed, Cürcanî, *Kitabü't-Târifât*, ts.; a.gmlf., *Tarifât*, (Terc. ve Şerh Eden: Ârif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul 1997, 177.)

28. Fütûhî Baba, vr. 59b.

29. Fütûhî Baba, vr. 62a, 64a.

30. Fütûhî Baba, vr., 47b.

“*Sen olmasaydın ben bu âlemi yaratmazdım*”³¹ sırrından behredâr olan Müellif’e göre her varlık Peygamber Efendimiz (sav.) için yaratılmıştır.³² Bu bilinçle Peygamber Efendimizin (sav.) manevî kapısında günahlarını itiraf etmek maksadıyla yazdığı beyitlerde tevazusu zirveye çıkar. Nefsini en ağır ifadelerle aşağılar. İşleri güçleri isyan olan kullar için af beklerken “*İster ağlat, ister güldür*” diyerek efendisinin kapısında boyun bükür. Onun asıl amacı, hicap perdesinin aradan kalkması ve Nûr-i Gaffârî görmektir.³³ Devrin ulemâsını, sözleriyle özleri birbirine uymadığı için en sert bir şekilde eleştiren müellif, bu konuda sık sık kendisini de uyarır:

“*Fütûhî cismine ismine uydur
Hem ismin manasini nefesine duyur*”³⁴

Bast hâline geçtiğinde ise halka cevher sandığını açarak onları davet eder. Onlar için murassâ elbiseleri vardır.³⁵ Müellifin dinî gayreti ve namusa karşı titizliği yüksektir. Kendisini, oldukça yozlaşmış olarak gördüğü topluma karşı emr-i bi’l-maruf nehy-i ani’l-münkere adamıştır. İnsanları, içine daldığı derin gaflet uykusundan uyandırmak için özellikle irşad olduktan sonra bütün hayatını bu işe hasretmiştir. Bir örnek vermek gerekirse; Ramazan ayının ve Kadir Gecesi’nin önemi ve faziletini anlatmak maksadıyla “*Kalkın*” kafiyesi ile yazdığı şiirinde insanları bu ay ve bu gece münasebeti ile gafletten uyanmaya davet eder. İnsanların gafletinden oldukça bîzâr olan Müellif âdetâ haykırır ve yalvarır. Çünkü değerlendirilmesi gereken bu kıymetli anlar çok çabuk geçecektir. İçten söylendiği anlaşılan bu dizeler Müellif’in güzel ve etkili şiirlerindedir:

“*On iki ayın içinde Ramazan
Yarlığanur ol aya ikrâm kılan
Hakk inzâl eyledi ol ayda Kur’ân
Yatmanız gaflet uykusundan kalkın*”³⁶

Tuhfetü’l-mecâlis

Söz konusu eserin tanıtımına geçmeden önce “*Tuhfe*” kelimesi

31. (Aclunî, II, 164.)

32. Fütûhî Baba, vr. 66b.

33. Bkz., Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 61b-62a.

34. Fütûhî Baba, vr. 74a.

35. Fütûhî Baba, vr., 50a.

36. Fütûhî Baba, vr., 42a-43b.

üzerinde durmak istiyorum. İlim ve kültür tarihinde değişik alanlarda isminde tuhfe geçen birçok esere rastlamaktayız. Bunlara örnek olarak Çerkeşi Mustafa Efendi, *Tuhfetü'l-Mürîdîn ve Tesliyetü'l-Muhibbîn*'i³⁷, Müstakimzâde'nin *Tuhfe-i Hattâtîn*'i, Abdurrahmân bin Abdullâh Kuddûsî'nin *Tuhfe-yi Şâhidî* şerhi olan "*Tuhfetü'l-Mülûk*"u³⁸, İsmail Hakki Bursevi Hazretlerinin *Tuhfe-i Hasekiye*'si, Hacı Ali Efendi (v. 1675-76)'nin *Tuhfetü'l-mücâhidîn behcetü'z-zâkirîn*³⁹ isimli eserlerini verebiliriz.

Çalışmamıza konu olan söz konusu eserin içeriği ve yazılış serüveni ile ilgili de şu bilgileri vermek istiyoruz. Bahse konu ettiğimiz eser de dahil olmak üzere, birbirinden birçok yönü ile farklı dört adet eser XVI. yüzyılda yaşamış Fütûhî Hüseyin Çelebi'ye mal edilerek⁴⁰ haklarında akademik çalışmalar yapılmış, makaleler yazılmıştır.⁴¹ Bu eserlere baktığımızda şu hususlar karşımıza çıkmaktadır: Şaire atfedilen "*Divançe*" ve "*Enisü'l-Guzât*" isimli eserlerde Fütûhî ve Hüsâm mahlâsı birlikte kullanılmıştır. "*Tuhfetü'l-Mecâlis*" ve "*Nâz u Niyâz*"⁴² isimli eserlerde ise sadece Fütûhî mahlâsına yer verilmiştir. Şairin vefat tarihi kaynaklarda (h.1051/1641), (h.1054/1644-1645) olarak

37. İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 297.7 297.7 1, 29-33 yk.

38. Bkz., Şeyma Nur Zararsız "Abdurrahmân bin Abdullâh-ı Kuddûsî'nin *Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi: Tuhfetü'l-Mülûk*" Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature], Yıl 3, Sayı 6, Bahar 2017, ss. 161-176.

39. Kendimize doktora tezi araştırdığımız dönemde bu eseri de ilk bakışta te'lif bir eser zannıyla inceledik. Fakat yaptığımız detaylı bir incelemede söz konusu eserin, *Nefahatü'l-Üns*'ün başka bir çevirisi olduğunu tespit ettik. Ağır ve ağıdalı bir dille kalem alınan ve 624 varaktan oluşan eserinin yazma nüshası, Nuruosmaniye Kütüphanesi 2293'te bulunmaktadır.

40. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri 1299-1915*, Meral Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1972, II, s. 362.

41. Bkz., Tokel, Dursun Ali, *Fütûhî Divânı (inceleme-metin-sözlük)*, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1993; Ateş, Sema, *Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin "Tuhfetü'l-Mecâlis" Mesnevisi Üzerinde Gramer İncelemesi (metin-gramer-sözlük)*, Cumhuriyet Üniv., SBE, Sivas 1999; Yeniterzi E.,

"Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi - Eski Türk Edebiyatı Tarihi II Sayısı, pp.433-468, 2007, 447-448; Ö. Savran, "Fütûhî'nin Nâz u Niyâz'ı ve Nâz u Niyâz'da Âşık-Maşuk", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı 5/3, (2010), ss. 492-507.

42. Süleyman Algan, Fütûhî, *Nâz u Niyâz (Metin – İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2011, s. 2.

verilirken, müellife atfedilen “*Enisü’l-Guzât*”da Kanuni Sultan Süleyman’ın 1541 yılında tamamen fethettiği Macaristan Seferi’nden bahsedilmektedir. “*Nâz u Niyâz*” isimli eserin methiye bölümünde ise II. Selim ve Şehzade Murad’ın isimleri geçmektedir.⁴³ “*Tuhfetü’l-Mecâlis*” te ise *ebced* hesabıyla verilen üç tarih, bu eserin müellifinin XVIII. yüzyılda yaşamış olduğunu açık bir şekilde ispat etmektedir. Bu tarihler, 1145/1733⁴⁴, 1146/1734⁴⁵, 1152/1739⁴⁶ şeklindedir.⁴⁷

Bütün bu çelişkili durumun nedeni şudur. Yapılan araştırmalara göre XV. yüzyıldan sonra Fütûhî mahlasını kullanan üç şair tespit edilmiştir. Bunlar; *Fütûhî Abdulaziz Çelebi*, *Kefeli Fütûhî Çelebi* ve *Fütûhî Hüseyin Çelebi*’dir. *Fütûhî Abdulaziz Çelebi* ve *Kefeli Fütûhî Çelebi* isimleri tezkirelerde zikredilmiştir; ancak *Fütûhî* ve *Hüseyin Çelebi* isimlerini hiçbir tezkirede bir arada zikredilmemiştir. *Fütûhî Hüseyin Çelebi* adını kaydeden en eski kaynak Osmanlı müellifleridir. Söz konusu eser şairin İstanbullu olduğunu belirtirken,⁴⁸ “*Rızâ Tezkiresi*” ise onun Edirneli olduğundan bahseder.⁴⁹ Bu durumda farklı tarihlerde yaşamış ve Fütûhî mahlasını kullanmış olan şairlere ait eserlerin birbirine karışmış olması kuvvetle muhtemeldir.⁵⁰ Eserlerde kullanılan dil, anlatım ve kullanılan mahlaslar da bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.⁵¹ Özellikle “*Tuhfetü’l-mecâlis*” dilinin sadeliği ile diğer üç eserden bariz bir şekilde ayrılmaktadır. Dile getirdiğimiz bu çelişkiyi sadece konu ile ilgili son çalışmayı yapan Süleyman Algan fark ederek ifade etmiştir. Eserin yazarının hangi Fütûhî olduğu belli

43. Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz* s.2.

44. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 25b.

45. Fütûhî Baba, 42a.

46. Bu tarihlerden en barizi şu mısralada geçmektedir:

“*Bu medhin tarihin talep idenler
Hisâb-i ebcedde mâhir olanlar
Bazı lafz-ı tarihe nazar kılanlar
Oluptur tarihi ğam âyu sâli*” (Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 67a.)

47. Hesaplamaları Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı’ndan Yrd. Doç. Dr. Yusuf Bilen hocamız yapmıştır.

48. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* II, s. 362.

49. Bkz., Süleyman Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz*, s. 3; Gencay Zavotçu, *Rızâ Tezkiresi*, İnceleme – Metin, Atatürk Üniv. SBE (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1993.

50. Bkz., Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz*, s. 1-8.

51. Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz*, s. 12.

olmadığı için çalışmasında yazar için sadece Fütûhî mahlâsı kullanılmıştır.⁵²

Nüshaları

Bursalı Mehmet Tahir Bey'in bir nüshasını Yıldız Kütüphanesinde gördüğü⁵³ eserin iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi İhsan Mahvi bölümünde 312 numarada ve yine aynı kütüphanenin Yazma Bağışlar bölümü 3890 numarada kayıtlıdır. Atatürk Kitaplığı'nda 297.7 numarada bulunan nüshanın müstensihi Salih Efendi olup, nüshayı (h.1277/1866) yılında tamamlamıştır. Eserin iki nüshası ise İSAM kütüphanesinde mevcuttur. Bunlardan birisi benim çalışmamda esas aldığım Vangök nüshasının aynısıdır. Princeton Üniversitesindeki nüsha ise PL248.H823 T833 1860 numarada kayıtlıdır.⁵⁴ Eserin bir nüshası da Kemahlı bir Seyyid ailesinde bulunmaktadır. Nüshayı Seyyid Hasan el-Kırzî'nin torunlarından Seyyid Hasan Eyyüb el Kırzî Hazretleri tarafından (h. 1216/1801) yılında kopya edilmiştir. Nüshanın ferağ kaydında "*Harrere Eyyup el-Kirzî La yüfhemu Fütûhî Sûzi*" notu düşülmüştür.

Bu çalışmada esas aldığımız Vangök nüshası Molla Emin Efendi'nin eserleri arasından çıkmış, evde çıkan bir yangından Sait Nursi Ülger tarafından kurtararak koruma altına alınmıştır. İki eserden müteşekkil olan bir mecmua içinde yer alan eser manzum bir el yazmasıdır. Yetmiş yedi varaktır. Yazmanın sonunda yer alan müellifin öşür memurlarının ve askerlerin halka uyguladığı kötü muameleyi ve aşırı vergilerden halkın içine düştüğü perişan durumu şikâyet etmek için yazdığı üç varaklık mektup, tarihsel belge niteliğinde olup, kitaba ayrı bir değer katmaktadır. Ayrıca mektupta geçen "*Dağları kar bürüdi*" şeklinde çizilen kış portresi Vangök köyü ile örtüşmektedir. Mektubun akabinde ise mecmuada yer alan diğer eser olan Pir Muhammed'in altmış bir varaklık "*Şefaatnâme*"si⁵⁵ yer almaktadır. Nüsha Hüseyin b. Ali el-Vangukî tarafından (h.1215/m.1800) yılında tamamlanmıştır.

Müellif, "*Tuhfetü'l-mecâlis*" olarak isimlendirdiği eserini bir dibâce otuz bir bölümden teşkil etmiştir. Arapça isimlendirilmiş olan bu bahisler özetle şöyledir: Salavat getirmenin fazileti,⁵⁶ İlim meclisinin

52. Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz*, s. 12.

53. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri II*, s. 362.

54. Algan, *Fütûhî, Nâz u Niyâz*, s. 13.

55. Nur Muhammed, *Şefaatnâme*, Özel koleksiyon, 61vr.

56. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 3a- 5a.

fazileti,⁵⁷ Ketm-i Hak,⁵⁸ Münâfıklık,⁵⁹ Komşu hakkı,⁶⁰ Tahâretin faydası,⁶¹ Arşın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf,⁶² Sofra âdâbı,⁶³ Kibrin zemmi,⁶⁴ Musîbetlere sabretmenin faydası,⁶⁵ Dünyevî mansıplara meyletmemek,⁶⁶ Kadın hakları konusunda latif manzumeler,⁶⁷ Mü'min ve mü'minata nasihatler,⁶⁸ Ehl-i gaflet,⁶⁹ Muhabbetullah ve muhabbet-i Resûlullah,⁷⁰ Evreni denetleyen beş melek,⁷¹ Üç kişiden şikâyet edecek olan üç melek, Ramazan ayı ve Kadir gecesinin fazileti,⁷² Çok yeme ve âfât-i batn,⁷³ Misâfir ağırlamanın fazileti,⁷⁴ Âşura ve muharrem ayının fazileti,⁷⁵ Ramazan ayı ve Kadir gecesinin fazileti,⁷⁶ Kadir gecesinde teheccüd namazı kılmak,⁷⁷ Harflerle nasihat,⁷⁸ Müellifin Peygamber Efendimiz'in (sav.) huzurunda günahlarını itiraf etmesi,⁷⁹ Meth-i Resûlullah, (sav.)⁸⁰ Cemaati terk etmemek⁸¹ ve son olarak da eserin Arapça yazılmış tetimmesi yani ferağ kaydı ve bazı şiirler.⁸² Eserde Kemalîye (Eğîn) yöresine ait birçok ifade geçmektedir. Bunlardan bazıları

57. Fütûhî Baba, vr. 7b-9b.

58. Fütûhî Baba, vr. 9b-11b.

59. Fütûhî î Baba, 11b-13a.

60. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 12b-13a.

61. Fütûhî Baba, vr. 13a-14a.

62. Fütûhî Baba, vr. 14a-15b.

63. Fütûhî Baba, vr. 15b-17a.

64. Fütûhî Baba, vr. 17a-17b.

65. Fütûhî Baba, vr. 17b-19b.

66. Fütûhî Baba, vr. 19b-21a.

67. Fütûhî Baba, vr. 21a-22a.

68. Fütûhî Baba, vr. 22a-25b.

69. Fütûhî Baba, vr. 26a-27a.

70. Fütûhî Baba, vr. 27a-28b.

71. Fütûhî Baba, vr. 28b-29b.

72. Fütûhî Baba, vr. 29b-32b.

73. Fütûhî Baba, vr. 32b-37b.

74. Fütûhî Baba, vr. 37b-39a.

75. Fütûhî Baba, vr. 39a-42a.

76. Fütûhî Baba, vr. 42a-43a.

77. Fütûhî Baba, vr. 43a-43b.

78. Fütûhî Baba, vr. 43b-61b.

79. Fütûhî Baba, vr. 61b-65b.

80. Fütûhî Baba, vr. 65b-67a.

81. Fütûhî Baba, vr. 67a-72a.

82. Fütûhî Baba, vr., 75b-77a.

şöyledir: İşin parekende olmasın,⁸³ şergade,⁸⁴ amellerini hiçe vermek,⁸⁵ katıklık,⁸⁶ akli geç, zihn-i geç,⁸⁷ kuriyecek.⁸⁸ vb.

Eserin yazılış amacı bir “*Tuhfe*” söyleyerek dinleyen âşıkları şâz etmek olarak ortaya konulmuştur. Fütûhî'nin sözü özdür fakat mânâ doludur. Yine de Allah Teâlâ'dan sözünü nâfız, özünü haramlardan korumasını diler.⁸⁹ Eser pendnâme yani bir tür nasihatname türündedir. Müellif kitabının böyle bir içeriğe sahip olduğunu kendisi de teyit eder:

*“Bu pendi merhameten söylerem kim
Hidâyet olmaz ise nidem ben”*⁹⁰

Fakat ele aldığı kavramlar açısından, özellikle de Müellif'in ortaya koyduğu her manevî problemin çözümünün “*Bir mürşide intisap etmekten*” geçtiğini belirtmesi, yararlandığı kaynaklar eseri tasavvufî eserler sınıfına sokmaktadır. Müellif, âyet ve hadislerle telmihde bulunarak,⁹¹ tasavvuf klasiklerinden alıntılar yaparak; günün ihtiyaçlarına göre şer'î ve tasavvufî birçok konuyu sade bir dille, fakat ilmî derinliğini satır aralarında serdederek izah etmiştir. Tasavvufî konuları tarikat mertebesine göre izah ettiğini birçok yerde özellikle belirtmiştir.⁹² Müellif “elif”ten “yâ” harfine kadar yazdığı beyitlerde secâ/secî kafiyeyle riayet etmeyi diler. Mesnevî tarzında, sade bir dille yazılmış olan eserin dibacesi hamdele ve salvele ile başlar:

*“Leyl ü nehâr Hakk'a hamd eylemişim
Resûl-i Ahmed'e Hakdur dimişim
Salavât ile selâm ol şâha daim
Dahî anlar kim şer' ile kâim”*⁹³

83. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 68b-69b.

84. Fütûhî Baba, vr. 25b.

85. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 62a.

86. Kahvaltılık demektir.

87. Fütûhî Baba, vr. 70b.

88. Bunlardan en tipik olanı bu ifadedir. Kemaliye'de özellikle kız çocuklarını sevmek için “Kuruyesin”, “Kurumayasice” sözcükleri çok kullanılır. Bu ifade Müellif'in eserinde şöyle geçer:

*“Ne var insâf idüp müslim olasın
Kuriyecek başını büriyesin”* (Fütûhî Baba, vr. 22a.)

89. Fütûhî Baba, vr. 1b.

90. Fütûhî Baba, vr. 22a.

91. Fütûhî Baba, vr. 45a.

92. Fütûhî Baba, vr.30a, 34b.

93. Fütûhî Baba, vr. 1b.

Dibâcede ağırlıklı olarak ilim öğrenmenin önemi üzerinde durulur:

“Kişiye ni’met-i azîm ilimdir
Mehâlikden⁹⁴ halâs iden hilimdir
Eğer ilimden efdâl şey olaydı
Hak habîbi âni isteyeydi”⁹⁵

Müellif, eserinin içeriğini oluştururken Abdülkâdir Geylânî Hazretlerinin “*Gunyetu't-Tâlibîn*”⁹⁶ de ve İmam Gazzâlî Hazretlerinin “*İhyâ*” adlı eserinde uyguladığı yönteme uyarak şerîata dair kendi toplamunda eksik gördüğü konuları izah ederek işe başlar. Ondan sonra tasavvûfî konulara girer. Her bölümü bir konuya hasrederek o doğrultuda bir başlık altında ele almasına rağmen, sohbet tarzında yazılmış tasavvufî metinlerde sıklıkla görüldüğü üzere bazı bahislerde konu bütünlüğünü koruyamamıştır. Delil göstererek yazmaya özen gösterdiği anlaşılan Müellif, sözlerinin kiminin Hakk’ın kelâmı, kiminin resulün, kiminin ise büyüklerin kelâm-ı kibarı olduğunu özellikle belirtir.⁹⁷ Eserinden anlaşıldığı kadarı ile Arapça ve Farsça bilmektedir. Arapça bildiği şundan bellidir ki *Eyyub* isminin sarf açısından geniş bir tahlilini yapmıştır.⁹⁸

Eserinin bütün bölüm başlıkları ile ferağ kaydını Arapça yazmıştır. Yine birçok mısranın sonunda çok sayıda Arapça kelime kullanmıştır. Bunu böyle yaptığını da özellikle belirtmiştir.⁹⁹ Meşhur bir Farsça beytin tercümesini yaparak Farsçaya da aşina olduğunu göstermiştir.¹⁰⁰ Ancak, herkes faydalansın ve meramını anlasın diye eserini ıstıhlara boğmadan “*Türkivârice*” yazdığını, sözlerini muhtasar kıldığını ifade etmiştir.¹⁰¹ Yine başka bir ifadesinde hece vezni kullandığını, sözlerinin bazısını “*Fürsî/Farsî*”, bazısını “*Türki*’ce söylediğini belirtmiştir.¹⁰² Zira herkesin dili Arapçaya yatkın değildir. Eserinden bir bad-ı saba nefhası kalmasını isteyen Müellif’in asıl amacı bir dua almaktır. Çünkü dua her türlü derde ve gama devadır.

94. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 1b, 36b, 53b.

95. Fütûhî Baba, vr. 1b.

96. *Gunye li Tâlibi Tariki'l-Hak: Hakkı Arayanların Kitabı*, (Çev. Abdülkâdir Akçiçek), Sağlam Yay., İst. 2009.

97. Fütûhî Baba, vr. 41b.

98. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr., 74a-74b.

99. Fütûhî Baba, vr. 61a.

100. Fütûhî Baba, vr. 8b.

101. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 41b, 61a-61b.

102. Fütûhî Baba, vr. 61a-61b.

Onun beklentisi eserin okunması ve okunduğu meclisleri rûşen kılmamasıdır. Bu arada özellikle füzâlânın hatalarını bularak ardından kıl ü kâl etmemelerini umar. Çünkü hatadan masun olan Cenâb-ı Hakk'tır. Kulun işi sehv ü hatadır. Müellif, bu manzumesini okuyup onunla âmil olarak kâmil olanın anasına atasına rahmet, kendisinin ise günahlarının ref'ini diler¹⁰³ ve onlara selam söyler.¹⁰⁴ Bazen şeytanları küstürdüğü¹⁰⁵, nasihatlerinin “şeyâtin”i yasa boğduğunu¹⁰⁶ belirterek sözünün kuvvetine vurgu yaparken, bazen de sözlerini gönülden değil de mantıken yazdığını söyleyerek kendisini eleştirir.¹⁰⁷ Ona göre nasihatler “Söyleyene değil de söyletene bakılarak” tutulmalıdır.¹⁰⁸

II- Eserde Yer Alan Bazı Konular

Mutasavvıflar, genelde avam olarak ifade ettikleri kesimin yaptığı ibadetlerin tasavvufun kazandırabileceği ihlas ve samimiyetten yoksun olmalarından şikâyetçi olurlar. Yüksek bir duyarlığa sahip olan Fütûhî Baba, birçok zâtta olduğu gibi “*zamane eleştirisi*” oldukça fazladır. Âhir zaman olarak ifade ettiği dönemde gördüğü yanlışları sert ifadelerle eleştirir. Özellikle eleştirilerini, şerfatin en temel gereklerini yerine getirmeyen topluma yöneltmiştir. Örnek olarak evler bînamaz / beynamazlarla dolmuştur.¹⁰⁹ Cemaatle namaza önem verilmemektedir.¹¹⁰ Müellif bu durumu şöyle ifade eder:

*“Beş vakit namaz kılınur
Acep makbul olan var mı?
Farzını vacibini bilmez
Ani de vaktinde kılmaZ”*¹¹¹

Müellif'e göre ibadetlerdeki eksikliğin yanında ırz ve namus gayreti çeken de oldukça azalmıştır. Bilindiği üzere din-i mübîn-i İslâm'ın insanlık âlemine armağan ettiği en yüksek değerlerden biri de mahremiyetin korunması haremlik-selamlık uygulamasının hayata

103. Fütûhî Baba, vr. 41b-42a.

104. Fütûhî Baba, vr. 37b.

105. Fütûhî Baba, vr. 24a.

106. Fütûhî Baba, vr. 25b.

107. Fütûhî Baba, vr. 76b.

108. Fütûhî Baba, vr. 37a.

109. Fütûhî Baba, vr. 23b.

110. Fütûhî Baba, vr. 69b.

111. Fütûhî Baba, vr. 24b.

geçirilmesidir. Hicab ayeti adı verilen “*Onlardan (peygamberin zevcelerinden) bir şey istediğiniz zaman, artık kendilerinden bir perde arkasından isteyin! Bu, hem sizin kalbleriniz için, hem de onların kalbleri için daha temizdir.*”¹¹² âyet-i kerîmesi bu hassasiyeti açık bir şekilde ortaya koyar. Ümmü Seleme (ra.) validemizden rivayet edilen hadis-i şerif, haremlik-selamlık uygulamasının bizzat Rasulullah (sav.)’a dayandığını göstermektedir. Ümmü Seleme annemizin ifadesi şöyledir: “Hicap (örtü) âyet-i kerimesi geldikten sonra, ben ve Meymune, Rasul-i Ekrem’in yanında otururken, âmâ Hz. İbn-i Mektum (ra.) yanımıza çıkageldi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) bize : “Perde arkasına çekilin” dedi. Biz “Ey Allah’ın Rasulü! O âmâ değil mi? Bizi ne görür, ne tanır” dedik. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (sav): “Siz de âmâ mısınız? Onu görmüyor musunuz?” buyurur. Burada şunu da belirtelim ki Fütûhî Baba’nın yaşamış olduğu Kemaliye/Eğin ilçemiz haremlik-selamlık anlayışını sanata dönüştürerek evlerin kapı tokmaklarına ve evin iç dizaynına en ince şekilde işleyerek bu konuda adımı duyurmuş bir beldemizdir. Kapılara biri küçük biri büyük olmak üzere iki tokmak konulmuştur. Dışarıdan kadın geldiğinde küçük tokmağı, erkek gelince büyük tokmağı çalacak böylelikle birbirine namahrem olan kadın ve erkek yüz yüze gelmeyecektir.¹¹³ Fütûhî Baba bu hassasiyetini eserinin birçok bölümünde defaatle dile getirmiştir:

112. (33. Ahzab Suresi: 53.)

113. Kemaliye Kapı tokmakları ile ilgili bkz., Heyet, *Her Yönü ile Kemaliye-Eğin*, İst., 1996; Erdal Akpınar, “Doğu Anadolu Bölgesi’nde Alternatif Turizm Merkezi Olmaya Aday Bir İlçe: Kemaliye”, <http://sbd.aku.edu.tr/V12/eakpınar.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, s. 224,230, ss. 207-236; Ali Demirsoy, “Tarihi ve Mitolojiyi Yaşatan Kasaba” Kemaliye’de Kapı Kilit Figürlerinin Tarihsel Kökeni”, yunus.hacet-tepe.edu.tr/~demirsoy/Kitaplar_files/tokmaklar.pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 20-23; Battal Bingöl, *Malatya Evleri Kapı Tokmaklarının Resimde İmge Olarak Kullanılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı Malatya, 2011. Benzeri bir kaygıyla aynı uygulama Anadolunun birçok şehir ve kasabasında da yapılmaktadır. (Bkz., Alperen Kayserili, *Erzurum Şehri’nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011; Yaşar Gök-Alperen Kayserili, “Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*-30, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/27028>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 175-216, s.202; Zerrin Köşklü, “Eski Erzurum Evlerinde Kapı Tokmakları”, *Beyaz Doğu Dergisi*, Sayı:3, Erzurum 2005, ss. 23-26; Mustafa Denктаş, “DİVRİĞİ’NİN Kapı Tokmakları ve Kapı Halkaları”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19 Yıl : 2005/2, s. 121, ss. 113-139; Lütfiye Göktaş

*“Fakir kılmaz salatini
Gani vermez zekatini
Taşrada gezer hatuni
Irz gayretin çeken var mı?”¹¹⁴*

Cehaletin şöhret bulduğu, hâkimlerin “teftiş-i din” yapmadığı bu dönemde özellikle kadınlar cahil kalmıştır.¹¹⁵ İlmihâlini bile doğru dürüst bilen yoktur. Bunun sorumluluğu ise “*Er-ricâlû kavvâmüne alen nisâi...*”¹¹⁶ âyet-i kerimesinin sırrından habersiz oldukları için evlerini yoklamayan erkeklerdir. Kadınlar sürekli nâ-mahrem evine gidip gelmektedirler. Erkekler bu onur kırıcı duruma yol vermişler ve kadınlara külliye teslim olmuşlardır.¹¹⁷ Böyle bir dönemde gerçek erler emr-i bil maruf nehy-i ani’l münker yapanlardır. Yapmayanlar ebter kalır. İhyâ-i din yapacak kimse kalmamıştır.¹¹⁸ Dini doğru yorumlayacak müfessir kalmamıştır.¹¹⁹ Hakk’ın dergâhında yüzünün karasını silen yoktur.¹²⁰ Halkta kanaat yoktur. Fakire itibar kalmamıştır. Tövbe eden yoktur. Kalpler katılaştırmıştır. Herşeye bâtil karışmış, sünnet terk edilmiştir.¹²¹ Artık ne köyde ne de şehirde gerçek Müslüman kalmamıştır.

Adaletle çok önem veren Müellif’e göre zamane zalimleri zulümlerini gittikçe artırmış,¹²² âlimler ilimlerini ketmetme yoluna gitmişlerdir.¹²³ Adalet yoksa hayvanların süt vermeyeceği, ağaçların meyve vermeyeceği inancında olan Müellif bu durumdan oldukça müteessirdir.¹²⁴

Kaya, “Geleneksel Kapı Halka ve Tokmakları: Safranbolu”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2010, ss. 341–369; Osmanlıda Kapı Tokmakları Zamanın Kapı Önü Bekçileri, file:///2045-kesli-Osmanlıda_Kapı_Tokmaqları-Zamanın_Kapı_Onu_Bekçileri%20(3).pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 1-3, s.2; Serap Erçin Koçer, “Kula Evleri, Kapı Tokmakları ve Halkaları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies* 16/2 Kış-Winter, ss. 211-224; Arseven, Celal Esad, “Kapı Halkası”, “Kapı Tokmağı”, Sanat Ansiklopedisi, II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1947, ss. 949-951.

114. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 23a.

115. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 22b.

116. (4. Nisâ: 34.)

117. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 23b.

118. Fütûhî Baba, vr. 22b.

119. Fütûhî Baba, vr. 25a.

120. Fütûhî Baba, vr. 24a.

121. Fütûhî Baba, vr. 26a.

122. Fütûhî Baba, vr. 14b.

123. Fütûhî Baba, vr. 24a.

124. Fütûhî Baba, vr. 21a.

Bu devir din ve imanın saklanması gereken âhir zamandır. Dine yapışanlar için din kor ateş olup, onların elini yakmaktadır. İnsanlara nasihat kâr etmemektedir.¹²⁵ Müellif, sanki hadîs-i şerîflerin kolaylıkla inkâr edildiği günümüz şartlarını dile getirircesine hadîse inanmayanın mü'min olmayacağını önemle belirtmiştir.¹²⁶

Vaizlerin sözü geçmemekte, çünkü sözlerini kendileri tutmamaktadırlar.¹²⁷ Bazı âlimler bozgunculuk yapmaktadırlar. Çoğu şeytana vekil olmuştur. Bunlar azgınlıkta herkesten öne geçmişlerdir. Özellikle bu tür âlimler sapıtmışlardır. Bunun anlamı kendileri saptıkları gibi halkı da saptırmışlardır. Bu hâlleri ile şeytanları sevindirmektedirler.¹²⁸ Fütûhî Baba ise, kılıçtan keskin doğru sözleri ile şeytanları küstürmüştür.¹²⁹ Çünkü o, insanlara nasihate başladığında şeytanlar yasa boğulur.¹³⁰ Halk bir gün onun değerini anlayacaktır.¹³¹ Şimdilik halka yaranamamış, kendisini irşad edecek kimse de bulamamıştır. Bazı Müslüman geçinenler onun doğru sözlerinden gocunmaktadırlar.¹³² İlim kalplere tesiri kalmamış, sadece ağızda söylenir olmuştur. Bazı âlimler bid'atçilerle yâr olmuştur. Bu çok tehlikelidir. Âhirette sorumluluğu ağırdır. Bir sâlihın böyle bir temayülü nedeni ile yaptığı uyarı niteliğinde gördüğü bir rüya bunu ispat eder.¹³³

Bu durumda kişi öncelikle ilm-i hâlini öğrenmelidir.¹³⁴ Ârif olan katreden deryâ alır.¹³⁵ Ârif olan Hakk'la cidâl eylemez. Cahile ise dört kitap tefsir edilse kâr eylemez.¹³⁶ "Bir ayet öğrenmek bin rekât nafîle namaz kılmaktan sevaptır"¹³⁷ diyen Müellif'e göre cehâlet bağının meyvesi mesmûmdur. Ona kanaat eden rezil olur.¹³⁸ Ayrıca, ilmi olmayan hakla bâtlı ayıramaz. Bu tefrik gücüne sahip olmayan ise, özel bir

125. Fütûhî Baba, vr. 31a-31b.

126. Fütûhî Baba, vr. 39a.

127. Fütûhî Baba, vr. 29b.

128. Fütûhî Baba, vr. 22b.

129. Fütûhî Baba, vr. 24a.

130. Fütûhî Baba, vr. 25b.

131. Fütûhî Baba, vr. 24a.

132. Fütûhî Baba, vr. 24a.

133. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 58b-59a.

134. Fütûhî Baba, vr. 43b.

135. Fütûhî Baba, vr. 1b-2a.

136. Fütûhî Baba, vr. 9b.

137. Fütûhî Baba, vr. 50b-51a.

138. Fütûhî Baba, vr. 59a.

lütfa uğramadıktan sonra Hakk'a vâsıl olamaz.¹³⁹ Kalbi temizlemede ilimden etkili bir şey yoktur. İlim sahibine ibadet zor gelmez. Fakat şimdiki zamanda ilme rağbet kalmamıştır.¹⁴⁰ Behâyim olmak isteyenler mârifet sahibi olmalıdır. "*Cehâlet necâsettir kokar sahibine dâim*"¹⁴¹ diyen Müellif, cehâlet karşısında güçlü ve net bir tavır almıştır.

Manevî sırların ehil olmayanlardan saklanmasına çok önem veren, tabiri caizse kıskanan¹⁴² Müellif eserinin de "*akl-ı geç*" diye ifade ettiği insanların eline geçmemesi için dua etmiştir. Çünkü bu tür insanların tabiatında sakâmet olup, ya fazla ya da eksik anlarlar. Bu anlayışlarını başkalarına yansıtıklarında onlar da Müellif'i itham ederler. Fikirlerinin doğruluğundan emin olan Fütûhî, kendi kendine bundan dolayı elem çekmemesini telkin eder.¹⁴³

*"Sözüm dâim hakikattür, yolumuz hem tarîkattür
Elümüzde şerîattür, mârifetle olam hâşî"*¹⁴⁴

buyuran müellif nefse kul olmamız ve cehâlet tacını izâle etmemiz için şerîat, tarîkat, mârifet ve hakikatten müteşekkil dört mertebeyi kat etmeyi hedeflememizi hiç değilse birini seçmemizi tavsiye eder.¹⁴⁵

*"Kişinin düşmanı yavuz huyidür
Muhîbb-i sâdıkı hüsn-i hulkidür"*¹⁴⁶

düşüncesinde olan Fütûhî Baba, ahlâk-ı zemîmeden ahlâk-i hamîdeye yönelmemizi şiddetle tavsiye eder. Bu bağlamda sâlikin sû-i zan edip yoldan azmaması gerekir. Allah'ın tevfikine uğramış bir kul, hüsn-i zan sahibi olur.¹⁴⁷ Halkın rızası yerine, Hakk'ın rızasını gözetmek¹⁴⁸ ve takvâ sahibi olmak gerekir. Allah muttakî kullarını yüz elliden fazla âyetle Kur'an'da övmüştür.¹⁴⁹ Kendisi de son derece zühd ve takvâ

139. Bkz., Fütûhî Baba, vr. 4a-5a.

140. Fütûhî Baba, vr. 58b.

141. Fütûhî Baba, vr. 51a.

142. Bkz., Fütûhî Baba, vr. 75b.

143. Fütûhî Baba, vr. 62a-62b.

144. Fütûhî Baba, vr. 75b.

145. Fütûhî Baba, vr. 1b, 7a.

146. Fütûhî Baba, vr. 27a.

147. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 65

148. Fütûhî Baba, vr. 48a.

149. Fütûhî Baba, vr. 52a.

sahibidir. Hz. Allah ve âhîret korkusu bütün hayatını şekillendiren iki önemli etkidir. Nitekim sözlerinin zühde delâlet ettiğini belirtir.¹⁵⁰

Dilde zikir kalpte iman birlikte olmalıdır.¹⁵¹ Ketm-i esrâr sahibi olmak esastır. Her olur olmaz yerde manevî sırları açığa vurmamak gerekir.¹⁵² Hilm, Hakk'ın nurudur. Sâlik, bu nûra sahip olmalıdır.¹⁵³ Hakk'a yakın olmak isteyen halktan müstağni olmalıdır. Yoksa gerçek bir âbid olamaz.¹⁵⁴ Bu duyguyla kanaat kenzini sermaye etmek gerekir.¹⁵⁵ Fakat şunu iyi bilmek gerekir ki her donu eski, karnı aç olan bu mertebeye eremez. Öyle fakirler vardır ki, haram helal demeden her bulduğunu yer. Bunların dini zayıf olup, dünyayı kendilerine put edinmişlerdir.¹⁵⁶ Kanaat ehli gamdan hâli olur. Fakat kanaat duygusunu elde etmek zordur. Tabiatında sekâmet olan ve zihni geç olanlar, bir hayli teemmül gerektiren bu sırra eremezler.¹⁵⁷ Müstağni Hakk'a yakın ve ibadete yatkındır.¹⁵⁸ Öyleyse "tahliye bade't-tahliye" anlamına gelen ahyâr tarikini tutarak kalbimizi, gönlümüzü arındırmamız gerekir.¹⁵⁹

Hakk'a yakın olmak isteyen istiğnâ sahibi olmalıdır.¹⁶⁰ Halktan istiğnâ eden pâk olur. Bu kişiye hiç kimse zarar veremez. Çünkü herkes ona muhtaç olur. Bu kişi meâsiden korunur. Mümin olanın bütün mahlûkattan ümidini kesmesi gerekir. Yoksa "mevt-i ahmer" denilen şiddetli ölümler ölür.¹⁶¹ Sabırlı olmak gerekir. Belayı ganimet bilmek Müslümanlığın şanındandır. Kulun başına gelen bela Allah'ın o kulu sevdiğini gösterir. Belaya sâbir, nimete şâkir olmak gerekir.¹⁶² Nehyolunmuş söze kulak kabartmamak gerekir. Kalpte hastalık yapar. Bu

150. Fütûhî Baba, vr. 44b.

151. Fütûhî Baba, vr. 47b.

152. Fütûhî Baba, vr. 75b, Bkz., Birol Yıldırım, *Alvarlı Muhammed Lutfi Hayatı ve Hulasatı'l-Hakayık Adlı Eserindeki Ahlâki Unsurlar*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, 150.

153. Fütûhî Baba, vr. 27a.

154. Fütûhî Baba, vr. 47a.

155. Fütûhî Baba, vr. 12a,56a.

156. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr.12a; Fakr ve zühd kavramına bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, s.226-237.

157. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 70b.

158. Fütûhî Baba, vr. 47a.

159. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 70b.

160. Fütûhî Baba, vr. 47a.

161. Fütûhî Baba, vr. 69b-70b.

162. Fütûhî Baba, vr. 17b-19b.

bağlamda saz söz meclisleri kerih görülmüştür.¹⁶³ Fısk u fücür meclislerinden de aynı şekilde uzak durmak gerekir.¹⁶⁴ Bir hatayı küçük gören o hataya düşer. Böylesi bir davranış ve düşünceden kaçınmak gerekir.¹⁶⁵

Abdülkâdir Geylânî Hazretleri“ne göre göğsün açılıp, kalbin genişleyerek varlık sultanına menzil olabilmesi için, taklit ve tahmine götüren her şeyden temizlenmeli, kişiyi kesrete sevkedebilecek unsurlar gönülden boşaltılıp atılmalıdır.¹⁶⁶ Fütûhî Baba’ya göre ise insanın manevî hassası olan kalb nazargâh-ı ilâhîdir.¹⁶⁷ Müellifin ifadesine göre “altmış adet” kalp âfeti tespit edilmiştir. Ona göre bu hastalıklardan hiçbirisi müminde bulunmamalıdır. Onlardan biri ile bile muttasıf olmak mümine yakışmazken bizlerde tamamı vardır.¹⁶⁸ Tevbe edilmezse bunların cümlesi mehâlik olup sahibini helâk eder.¹⁶⁹ Vefîlerle sohbet kalbi temizler.¹⁷⁰ Ayrıca kalb hassası, Hakk katında Kâbe’den ekremdir. Müminin hatırını kırmak, Kâbe’yi yıkmaktan daha büyük günahdır.¹⁷¹

Dil afetleri ise yetmiş bab yüz otuz bahistir.¹⁷² Cihan halkının kimi hennâm, kimi lemmâzdır. Bize düşen elden geldiğince emr-i bilmaruf nehy-i ani’l-münkerle meşgul olmaktır.¹⁷³ Gıybet, nemime, iftira ve malayaniden dilimizi korumamız gerekir.¹⁷⁴ Bunların hepsi de vücutta karar kılmıştır. Kimi dilde kimi kalptedir. Bunlardan içtinap mümkün değildir. Uzletten başka kurtuluş yoktur.¹⁷⁵ Onun için mahlûkattan uzlet ederek küşe-i vahdete çekilmek gerekir.¹⁷⁶ Nefsin yemesini içmesini zayıflatmak bir diğer kuvvetli ilaçtır.¹⁷⁷ Kalbin diğer bir ismi olan

163. Fütûhî Baba, vr. 52a-52b.

164. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 51b.

165. Fütûhî Baba, vr. 52a.

166. Bkz., Kutb-ı Rabbânî Seyyid Şerif Şeyh Abdülkâdir Geylânî el-Hasenî el-Hüseynî (470-561/1077-1166), *Geylânî Tefsiri (Âl-i İmran Sûresi”nin Hâtimesi)* I-VI, (Tahk. Muhammed Fâdıl Geylânî, Terc. Heyet), Ceylani İlim Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 2012, I, 390.

167. Fütûhî Baba, vr. 8b.

168. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 54b.

169. Fütûhî Baba, vr. 54b.

170. Fütûhî Baba, vr. 44a.

171. Fütûhî Baba, vr. 8b-9a.

172. Fütûhî Baba, vr. 54b.

173. Fütûhî Baba, vr. 50a.

174. Fütûhî Baba, vr. 57a.

175. Fütûhî Baba, vr. 54b.

176. Fütûhî Baba, vr. 46b.

177. Fütûhî Baba, vr. 54b.

gönül, Hakk'ın binasıdır.¹⁷⁸ Bir gönül yapmanın sevabı hacc-ı ekber değerindedir.¹⁷⁹ Gönül kırmak şeytanı sevindirir.¹⁸⁰ Hevâ u hırsına esir olan, şeytanı arkadaş eylediği için ayaklar altında kalır.¹⁸¹

Kalbin yanında insanda bir de nefis hassası vardır. Nefis genelde iki kısımda ele alınmıştır. Bunlardan biri mutmainne, diğeri de emmâre mertebesidir. Emmâre mertebesi sürekli fık u fesâd ve isyanı emreder. Müellif'in "*Adûdur nefis-i emmâre ider amelleri iptâl*"¹⁸² diye ifade ettiği nefis-i emmâresini kahreden ruhunu asân eder.¹⁸³ Mutmainne mertebesini yâr eden ise yüce mertebeleri ikmâl eder. Zira bu mertebenin sahibi daima hüsn-i hâl üzeredir. Sahibinin imanı da kâmindir.¹⁸⁴ Ölüm vaktinde şeytanlar bu zâta musallat olamaz. Müellif cümlemizin bu mertebeye çıkabilmesi için dua eder.¹⁸⁵

Fütûhî Baba, "*Nefsini bilen kişi Rabbini bilir*"¹⁸⁶ hadîs-i şerifinde kastedilen "*men aref*" sırrından haberdardır:

*"Nefsini bilen kişi, Rabbisini ol bilür
Kim ki bilmez nefsinin ol zelil hor olur"*¹⁸⁷

İnsanın nefse teslim olmasını ironik bir dille şöyle anlatır:

*"Günah isî kalbi kapkara itmiş
Nefis itî seni dahî kul itmiş
Zâbitündür sözünden çıkmazsın
Korkup andan hatırını yıkmazsın
Zarûrî her ne dirse itmelisün
Vücudî ki ateşe atmalusun"*¹⁸⁸
"Fütûhî kendini görme, bu zâlim nefsinin uyma

178. Fütûhî Baba, vr. 47a.

179. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 8b.

180. Fütûhî Baba, vr. 49a.

181. Fütûhî Baba, vr. 50a.

182. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 56b.

183. Fütûhî Baba, vr. 34b.

184. Müellif'e göre İman da iki kısımdır. Biri âriyedir bir atâdır. Bunların aslını ehli yakîn bilir. Fütûhî Baba, vr. 56b.

185. Fütûhî Baba, vr. 56b.

186. İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405. II, 262.

187. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 9b.

188. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 7a.

*Vücûdun tamuya salma, musahip olasın ebrâr*¹⁸⁹
Nefsimize kul olmuşuz, Hak katından dür olmuşuz
*Kulak sağır, kör olmuşuz, yola girmek müşkildür*¹⁹⁰
*“Nefs ile şeytani mesrur eden Allah Resûlünü mahzun eder”*¹⁹¹

diyen Fütûhî şöyle devam eder:

“İki düşman elinde oldum esir
*Ya ilâhî bize ol gil dest-i gîr”*¹⁹²
“Çok kimesne ider nefse ihânet
*Ekseriya itmez ana ihânet*¹⁹³
Zirâ kim nefis-i kelbe gâlip olmak
Deyme bir kimseye olmaz müyesser
Dinilmiştir ana cihâd-i ekber
Bu gazaya çok mühimmat gerektür
*Cümle silah başı ilm gerektür”*¹⁹⁴ *“Men aref”*¹⁹⁵

sırrından haberdar, behredar ve nasıpdar olduğu anlaşılan Müellif’e göre kendini bilen her varlığın künhüne erer.¹⁹⁶ Peygamber Efendimiz (sav.)’in ifadesi ile eşyanın hakikatini bilir.¹⁹⁷

Kurtuluşu uzlette bulmuş olan Müellif,¹⁹⁸ *“uzlet-halvet-riyazet”* üçlüsüne çok önem vermiştir. Bu nefis terbiyesi yönteminin tasavvuf düşüncesinde çok önemli bir yeri vardır. “kırk” anlamındaki Farsça çihl (چهل) kelimesinden gelen çile, çihle veya çille şeklinde de söylenir. Bazı tarikatlarda çile yerine yine “Kırk” anlamına gelen Arapça erbaîn kelimesi kullanılmıştır. Tasavvuf kaynakları, el-Bakara 2/51; el-Mâide 5/26), özellikle Hz. Mûsâ’nın vahiy almak üzere kırk gece Tûr’da kalarak ibadet ettiğine işaret eden âyeti (el-A’râf 7/142) delil göstererek çile uygulamasını Kur’ân-ı Kerîm’e dayandırır. Ayrıca Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin rivayet ettiği, *“Kırk günü Allah için ihlâs ve samimiyetle*

189. Fütûhî Baba, vr. 49b.

190. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 72a.

191. Fütûhî Baba, vr. 28b.

192. Fütûhî Baba, vr. 32b.

193. Fütûhî i Baba, *Tuhfe*, vr. 35b.

194. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 36b-37a.

195. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, s. 262.

196. Fütûhî Baba, vr. 59a.

197. Söz konusu hadis-i şerifin kaynağını bulamadım.

198. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 61b.

*geçiren kimsenin dili hikmet pınarlarıyla beslenir*¹⁹⁹ meâlindeki hadis de çile için şer'î bir dayanak sayılmıştır.²⁰⁰

Fütûhî'ye göre açlıkla riyazet yapmak şeytandan uzuvları korur.²⁰¹ Riyâzet²⁰² şifasına yani ilacına hiçbir hastalık tesir edemez.²⁰³ Riyazet cihâd-ı ekberdir.²⁰⁴ Abdal mertebesine ulaşmak için gerekli görülen *az yeme/cû'*, *killet-i tâam*, *az konuşma/samt*, *killet-i kelâm*, *az uyuma/ seher*, *killet-i menâm*, *inziva/uzlet* şeklinde sıralanan²⁰⁵ dört prensibe Müellif çok değer vermiştir. Ona göre âfât-ı batn/karın âfetleri denen âfet özellikle tarikat yoluna girmiş sâlik için en büyük mâniadır. Müellif'e göre çok yemek hem haram, hem hastalıktır. Onun veciz benzetmesine göre, "Açlık kendisinden ilim ve hikmet yağın bir bulut; tokluk ise, kendisinden ahmaklık yağın bir buluttur."²⁰⁶ Az yemenin yedi faydası vardır. Aynı şekilde "sığır" gibi çok yemenin ise birçok zararı vardır. Açlık hem kalbe, hem vücuda şifadır. Kalbe şifası büyük, vücuda küçüktür.²⁰⁷ Evliyaullahtan mârifet ve ilim sahibi olan Atâ-i Silmî yedi gün aç kalmış, açlığını on güne tamamlaması için bin rek'at namaz nezretmiştir.²⁰⁸ Çok gülmek de nehyedilmiştir.²⁰⁹

Özel ruhban sınıfı olmayan İslâm dininde her Müslüman "dininin adamı"dır. Öyleyse emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkere bigâne kalmamalıdır. Bu hususa çok önem veren Müellif'e göre tebliğ ehlinin sözünün tesir etmesi için; rıfk, hilm ve ilim hassalarının bulunması gerekir. Bir de hamiyet ve salâbet sahibi olmalı, kimseden korkmamalıdır.²¹⁰ Sâlikin gıdası bütün şerhlerin başı olan maddî gıdalar olacağına, canlara ruh olan Hak kelamı olmalıdır.²¹¹ Uzlet zevkini tatmayan bilmez. Bu zevk "*Kaddini dâl*" etmeyene yani bu yolda bir ömür

199. (Deylemî, III, 564).

200. Bkz., Selçuk Eraydın, "Çile", *TDV*, c. VIII., s. 315, ss. 315-316

201. Fütûhî Baba, vr. 50b.

202. Nefis terbiyesi anlamında kullanılan bir tasavvuf terimi olan riyâzet ile ilgili bkz., Süleyman Uludağ, "Riyâzet", *TDV*, c. XXXIII, ss. 143-144.

203. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 55a.

204. Fütûhî Baba, vr. 59b.

205. Bkz., Selçuk Eraydın, "Çile", *TDV*, c. VIII., s. 315; Ebû Talib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, Kahire 1961, I, 159.

206. Fütûhî Baba, *Tuhfe*, vr. 33a.

207. Fütûhî Baba, vr. 36b.

208. Fütûhî Baba, vr. 36b.

209. Fütûhî Baba, vr. 33a.

210. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 2b, 30b.

211. Fütûhî Baba, vr. 47a.

harcamayana nasip olmaz. Hele şimdiki zamanda imanın zayıf olduğu, cümle halkın yaman olduğu, sûfilerin şalı beğenmediği bu dönemde bu kismete eren gayet az olur.²¹²

Fütûhî Baba seherde yatmaktan utanmak gerektiğini savunur.²¹³ Sâlik rahatını terk ederek gece gündüz çalışacağına, farzı, vacibi, tesbih ve evradını terk etmiştir.²¹⁴ Ecel yaklaşmışken tûl-i emelleri terketmek gerekir.²¹⁵ Kâmil insan olmak için medh u zemden kaçınmak gerekir.²¹⁶ Kabir azabı görmemek için “*tiryâk*” sahibi olmak gerekir. Müellif tiryak kavramını; ibadet, taat, ihlas ve haramlardan imsak etmek olarak tanımlamıştır.²¹⁷ Cimri olanın nefsi habis olup, nasihat işitmez.²¹⁸

Sâlik himmetini yüce tutmalıdır. “*Gel eyle himmeti âli kanaat etme bed hâle*” diyen Müellif, bu konuda âdeti yalvarır.²¹⁹ Kibirten sakınmak gerekir. Kibir ehli mahşer yerinde hakir kılınarak “*Kalbinde zerre miktarı kibir olan cennete giremez*”²²⁰ gereği cehennem kuyularından bir kuyuya doldurularak azap edilecektir.²²¹ Kibre düşmemek için insanın aslını mebde ve meâdını bilmesi gerekir. Kibir ehli “alçak”, tevazu ehli “sedâd” olur.²²²

*“Kibrin aslı nardan oldi, âkibet yakar seni
Su gibi alçağa meylet, şahin iken olma zağ”*²²³

Muhabbetullah ve muhabbet-i Resûlullah kalpte yer etmelidir. Fakat kuru kuruya sevgi olmaz. Sevgi ispat ister. Onun gitmediği yola gidip, nefis ile şeytanı mesrur ederek gerçek ümmet olunmaz. Müellif bu görüşünü şu ilginç benzetme ile anlatır:

*“Sözün dişi velâkin fi’lin erkek
Muhibbin kavliyle fi’li bir gerek”*²²⁴

212. Fütûhî Baba, vr. 62a.

213. Fütûhî Baba, vr. 48a.

214. Fütûhî Baba, vr. 48b.

215. Fütûhî Baba, vr. 59b.

216. Fütûhî Baba, vr. 28a.

217. Fütûhî Baba, vr. 55b.

218. Fütûhî Baba, vr. 39a.

219. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 55b, 58a, 61a.

220. Aclunî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 372.

221. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 17a-17b, 48a.

222. Fütûhî Baba, vr. 48a.

223. Fütûhî Baba, vr. 54a.

224. Fütûhî Baba, *Tuhfetü’l-mecâlis*, vr. 28a-28b.

Fütûhî Baba'ya göre en efdal amel hubb-i fillah buğz-i fillahtır:

“Zirâ fâsıga buğz etmek
Oldur Hakk'a kulluk etmek
Sâlihe muhabbet etmek
Ondan efdal amel var mı?”²²⁶
“Hüdâdan havf idenle sohbet eyle
Müttakî olmayandan nefret eyle”²²⁷

Müellife göre hikmetin başı Allah korkusudur.²²⁸ Haşyet ehli olmayan ehl-i riyadır. Allah korkusu olan kişinin cism ü cânı erir.²²⁹ Bu fani dünyada az gülüp çok ağlamak esas olmalıdır.²³⁰ Riyâ ve sum'adan fi'limizi saklamalı, Hakk'a ihlâsla ibadet etmeliyiz.²³¹ Riyâ ehli amelinin karşılığını dünyada gösteriş yaptığı kişilerden, övgülerle karşılığını aldığından, âhirette sevap beklememelidir. Riyâ ehli Hakk'a vâsıl olmaz.²³² Bu kötü sondan çekinen müellif Allah'a riyâ ve sum'adan kendini koruması için dua eder.²³³

Her beldeye ulaşmak için bir yol olduğu gibi, belde-i visâl ve medîne-i maksûd ve şehri-i mahbûbun yolu da meşâyih-i muhlisîn ve siddîkinin gönlünden geçer.²³⁴ Feyz-i Rabbânîyi elde eden bir kişinin ilk işi kendisini müellifin merd-i kâmil²³⁵ olarak da ifade ettiği bir mürşid-i kâmil²³⁶ aramaktır:

226. Fütûhî Baba, vr. 11b-12a.

227. Fütûhî Baba, vr. 32

228. Fütûhî Baba, vr. 5b. Bkz., vr. 46a, 53b, 58a, 75a, 60b.

229. Fütûhî Baba, vr. 25b-26a, 46a, 75a.

230. Fütûhî Baba, vr. 8a.

231. Fütûhî Baba, vr. 8a.

232. Fütûhî Baba, vr. 8b, 46b.

233. Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Sübhâtü'l-Levâiyih*, (Yazma) İBB Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları Bl., Nu: 461, vr. 19a; Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 132, Bkz., Hâfız Mustafa Uzgur (Özgür), *Kâdirî Yolu Gerçekte Yaşayan ve Yaşatanlar* (Yayına Hazırlayan: İsa Çelik), Bursa, 2015, 177; Abdülkâdir Geylânî, *el-Gunye li Tâlîbî Tarîki'l-Hak: Hakkı Arayanların Kitabı*, (Çev. Abdülkâdir Akçiçek), Sağlam Yay., İst. 2009, 975.

234. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 75a.

235. Geniş bilgi için bkz., İsa Çelik, *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil*, Kaknüs Yayınları İstanbul 2010; Birol Yıldırım, *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 2000. Hâfız Mustafa Uzgur (Özgür), *Kâdirî Yolu Gerçekte Yaşayan ve Yaşatanlar* (Yayına

“Sana bir mürşid-i kâmil gerek kim eyleye irşâd

*Delilsiz hacı mı olur işit bu sözümü ey dah*²³⁷
“Gerekdür evvelâ salik bula bir mürşid-i kâmil
İdüp kendin ana teslim, olup tarik-i nefşânî”

Böyle bir zâtı bulan bundan sonra bütün hallerini ona teslim etmelidir. Bu teslimiyeti gerçekleştirebilirse büyük sırlara erecektir.²³⁸ Müellif, “*Ağlaşalum*” redifli nefis şiirinde dünya sevgisini ele alarak, “Bu dünya kuş yuvasıdır âni yıkup ağlaşalum” der. Malı için cahile temenna edenin dininin üçte birinin gideceğini belirtir.²³⁹ Dünyaya zebun olanlar abdâl olmuş, dünya onların kalp gözlerini kör, dillerini lâl eylemiştir.²⁴⁰

Önemli bir ilim merkezi olan Kemaliye ilçemizde kurumsal anlamda bir tasavvufi yaşantı oluşmamıştır.²⁴¹ Köy ve beldelerde yetişen bazı velîler ise arkalarında telif eser ve kalıcı bir etki bırakmadan ahirete irtihal etmişlerdir.²⁴² Fütûhî Baba ise hem telif bir eser bırakmış, hemde tesiri, manevî tasarrufu günümüze kadar gelmiştir. Bu açıdan ilçemiz için önemli bir değer olma hüviyetine sahiptir. Bu yaz ziyaret ettiğim Vangök köyünde bu etkiyi ben de hissettim. Köyün iki taraflı taş evlerin sıralanmış olduğu sokaklarında gezerken bir anda Fütûhî Baba ile karşılaşacakmış hissine kapıldım. Fütûhî Baba’nın vezire hitaben yazdığı mektupta karlı dağlarla kaplı, fakirlik içinde kıvranan köy tasviri hem hâlihazırda görünen Aslanoba’ya çok benzemekte, hem de köy büyüklerinin kulaktan kulağa günümüze kadar taşıdıkları söylencelerle örtüşmekteydi. Zaman zaman aklımdan şu düşünce de geçti. Eğer Fütûhî Baba Vangök’te yaşamadı ise zayıf bir ihtimal

Hazırlayan: İsa Çelik), Bursa, 2015, 177; Abdülkadir Geylânî, *el-Gunye li Tâlibî Tarîki'l-Hak: Hakki Arayanların Kitabı*, (Çev. Abdülkâdir Akçiçek), Sağlam Yay., İstanbul 2009, 975.

236. Fütûhî Baba, *Tuhfetü'l-mecâlis*, vr. 47a.

237. Fütûhî Baba, vr. 60a.

238. Fütûhî Baba, vr. 48a.

239. Fütûhî Baba, vr. 75a.

240. Kendisi de Kemaliyeli olan ve Kemaliye ile ilgili salnameler ve arşiv belgeleri üzerinden önemli ve derinlikli çalışmalara imza atmış olan Doç. Dr. Hüsnü Koyunoğlu Hocam bu görüşümü teyit etmiştir. Hocaya göre İmam Efendi/Osman Bedreddin Hazretleri dedesinin çocukluğunda zaman zaman Eğin’e gelerek irşad faaliyetinde bulunmuştur. Eğin’in önemli simalarından olan Hoca’nın dedesi İmam Efendi’nin bir ziyareti esnasında daha sekiz yaşında iken bu zâtın elini öpmüş ve soranlara bu şekilde ona intisap ettiğini imâ etmiştir.

241. Heyet, *Her yönü ile Kemaliye-eğîn*, İst., 1996.

onun eserini istinsah ederek halkı bu eser vasıtası ile irşad etmeye çalışan Hüseyin Efendi müellif Fütûhî sanılmış olabilir miydi? Her ne olursa olsun Vangök köyü ve çevresinde bu zâtın manevî tasarrufu hâlihazırda devam etmektedir. Edindiğim izlenim yeni yetişen neslin de bu aziz hatırayı yaşatma azminde olduğu yönündedir.

Son olarak beni bir hafta boyunca misafir ederek Fütûhî Baba'nın yaşadığı atmosferi yakından hissetmemi sağlayan teyzem ve eniştemlere, yine konu ile ilgili değerli bilgiler veren köy halkına ve bilhassa Selahattin Kaya Hocamıza teşekkürü bir borç bilir, bütün geçmişlerimizi rahmet ve minnetle anarım. Yöremiz insanının, yeni nesillerin Fütûhî Baba'nın gösterdiği yolda yürümelerini niyaz ederim.

Müellifin bakımsız kabrinin yeniden ihya edilmesi, evinin restore edilmesi, taşlarında ciddi bir kayma gözlenen Abdülhamid Han yadigarı olan çeşme ve caminin aslına uygun bir şekilde restore edilmesinde acele edilmesi gerektiğini belirtmek isterim.

KAYNAKÇA

Abdulkerim Kuşeyri; *Tasavvuf İlmine Dair-Kuşeyri Risâlesi*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul 2012.

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed; *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405.

Akkan, Erdoğan; "Kemaliye", *TDV*, c. XXV, ss. 236-237.

Akpınar, Erdal; "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Alternatif Turizm Merkezi Olmaya Aday Bir İlçe: Kemaliye", <http://sbd.aku.edu.tr/V12/eakpinar.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 207-236.

Algan, Süleyman; *Fütûhî, Nâz u Niyâz (Metin-İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2011.

Ankaravî, İsmail Rusûhî; *Minhâcu'l-Fukarâ ve Hüccetü's-Semâ'*, Rızâ Efendi Matbaası, İstanbul 1286.

Arıkan, Zeki; "Egin Kasabasının Tarihsel Gelişimi" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1268/14597.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 1-64.

Arseven, Celal Esad; "Kapı Halkası", "Kapı Tokmağı", Sanat Ansiklopedisi, II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1947, ss. 949-951.

Ateş, Sema; *Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin "Tuhfetü'l-Mecâlis" Mesnevisi Üzerinde Gramer İncelemesi (metin-gramer-sözlük)*, Cumhuriyet Üniv., SBE, Sivas 1999.

Bingöl, Battal; *Malatya Evleri Kapı Tokmaklarının Resimde İmge Olarak Kullanılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı Malatya 2011.

Bulut, Mehmet; "Yaygın Din Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, Temmuz-Agustos-Eylül 1993, c:29, S. 3, ss. 3-9.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi; *Osmanlı Müellifleri 1299-1915*, Meral Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972, II, s. 362.

- Cebecioğlu, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.
- Cezûlî, Ebû Abdullah Muhammed Süleyman; *Delâilü'l-Hayrât ve Tercümesi*, (Çev. M. Sadi Çögenli), Huzur Yay., İstanbul 2003.
- Cürcanî, es-Seyyid Eş-Şerîf Ali b. Muhammed; *Kitabü't-Târifât*, ts.; a.gmlf., *Tarifât*, (Terc. ve Şerh Eden: Ârif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul 1997.
- Çelik, İsa; “Bursalı Mehmed Tahir’in Yorumuyla ‘Nazar-ı İslâm’da Fakr” *AÜAED*, Sayı: 22, Erzurum 2003, ss. 187-207).
- , “Muhammed İkbâl’in Düşüncesinde Tasavvufî Fakr”, *Tabula Rasa*, Sayı: 5, 2002, 83-106.
- , *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil*, Kaknüs Yayınları İstanbul 2010.
- Demirsoy, Ali “Tarihi ve Mitolojiyi Yaşatan Kasaba” Kemaliye’de Kapı Kilit Figürlerinin Tarihsel Kökeni”, *yunus.hacettepe.edu.tr/~demirsoy/Kitaplar_files/tokmaklar.pdf*, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 20-23.
- Denктаş, Mustafa; “Divriği’nin Kapı Tokmakları ve Kapı Halkaları”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19 Yıl : 2005/2, ss. 113-139.
- Eraydın, Selçuk; “Çile”, *TDV*, c. VIII., ss. 315-316.
- Fütühî; *Tuhfetü'l-mecâlis*, Özel koleksiyon, (XVIII. Yüzyıl), 77 vr.
- Geylânî el-Hasenî el-Hüseynî/ Kutb-ı Rabbânî Seyyid Şerif Şeyh Abdülkâdir (470-561/1077-1166), *Geylânî Tefsiri* I-VI, (Tahk. Muhammed Fâdil Geylânî, Terc. Heyet), Ceylani İlim Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 2012.
- , *Gunye li Tâlibî Tariki'l-Hak: Hakkı Arayanların Kitabı*, (Çev. Abdülkâdir Akçiçek), Sağlam Yay., İstanbul 2009.
- Gök, Yaşar; “Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*-30, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/27028>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 175-216.
- Göktaş, Vahit; “Tasavvufî Terbiye’nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155.
- Heyet; *Her yönü ile Kemaliye-Eğîn*, Kemaliye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayını, İstanbul 1996.
- İmam Gazzâlî; “*İhyâ’u ‘ulûmi’d-dîn*”, I-IV, Merve Yayınları, İstanbul 2000.
- Kaya, Lütfiye Göktaş; “Geleneksel Kapı Halka ve Tokmakları: Safranbolu”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2010, ss. 341-369.
- Kayserili, Alperen; *Erzurum Şehri’nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- Koçer, Serap Erçin; “Kula Evleri, Kapı Tokmakları ve Halkaları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies* 16/2 Kış-Winter, ss. 211-224.
- Köşklü, Zerrin; “Eski Erzurum Evlerinde Kapı Tokmakları”, *Beyaz Doğu Dergisi*, Sayı: 3, Erzurum 2005, ss. 23-26.
- el-Mekki, Ebû Talib; *Kütü'l-kulüb*, Kahire 1961.
- Nur Muhammed; *Şefaate-nâme*, Özel koleksiyon, 61vr.
- “Osmanlıda Kapı Tokmakları Zamanın Kapı Önü Bekçileri”, file:///2045-kesli-Osmanlıda_Qapi_Toxmaqlari-Zamanin_Qapi_Onu_Bekchileri%20(3).pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 1-3.

Savran, Ö.; “Fütûhî'nin Nâz u Niyâz'ı ve Nâz u Niyâz'da Âşık-Maşuk”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı 5/3, (2010), (s. 492-507),

Semerkindî, Ebu'l Leys; *Tenbihü'l-Gafilin Bostanü'l-Arifin, Sohbetler ve Nasihatler*, (Çev. Ali Eren), Sağlam Yay. İstanbul.

Şimşek, Esmâ; “Kemaliye (Eğin) Halk Kültürü (Folkloru)”, <http://eski.erzincan.edu.tr/userfiles/kemaliyekultur.pdf>, Erişim Tarihi: 22.07.2017, ss. 1-51.

(Özgür), Hâfız Mustafa Uzgur; *Kâdirî Yolu Gerçekte Yaşayan ve Yaşatanlar* (Yayına Hazırlayan: İsa Çelik), Bursa 2015.

Şeyhî, Köstendilli Süleyman; *Bahrü'l-Velâye: 1001 Süfî*, (Haz. Sezâi Küçük-Semih Ceyhan), Mavi Yay. İstanbul 2007.

-----, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510.

-----, *Sübhatü'l-Levâiyih*, (Yazma) İBB Atatürk Ktp., Osman Ergin Türkçe Yazmaları Bl., Nu: 461.

Şihabüddin Sühreverdi; *Avarifü'l Mearif (Tasavvufun Hakikatleri)*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Saadet Yayınları, İstanbul 2000.

Tokel, Dursun Ali; *Fütûhî Divânı (inceleme-metin-sözlük)*, Ondokuz Mayıs Üniv. SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 1993.

Uludağ, Süleyman; “Riyâzet”, *TDV*, c. XXXIII, ss. 143-144.

Yeniterzi, Emine; “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler””, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi - Eski Türk Edebiyatı Tarihi II Sayısı*, pp.433-468, 2007.

Yetik, Erhan; *İsmail-i Ankaravî*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Yıldırım, Birol; *Alvarlı Muhammed Lutfî Hayatı ve Hulasatü'l-Hakayık Adlı Eserindeki Ahlakî Unsurlar*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016.

-----, “Erzincan'ın Kemaliye İlçesi'nin Aslan Oba/Vangök köyünde Yaşamış Tanınmamış Bir Vefî: “Fütûhî Baba ve Tuhfetü'l-mecâlis Adlı Eseri””, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Cilt I*, Editör: Hüsrev Akın, (28 Eylül-1 Ekim 2016) , ss. 1107-1123).

-----, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016.

-----, *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil*, (Yayımlanmamış Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 2000.

Zararsız, Şeyma Nur; “Abdurrahmân bin Abdullâh-ı Kuddûsî'nin Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi: Tuhfetü'l-Mülûk” *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 3, Sayı 6, Bahar 2017, ss. 161-176.